TALABA-YOSHLARDA IJTIMOIY TAFAKKURNING NAMOYON BO‘LISHIDA VIRTUAL MADANIYATNING O‘RNI

Oripov Akramxon Sobirjon o‘g‘li
Guliston davlat universiteti o‘qituvchisi

Talabalik davrdagi shaxsdagi individual-psixologik xususiyatlar bilan birga nosog‘lom ijtimoiy muhit o‘rtasidagi o‘zaro moslik va ularning bir-birini to‘ldirishi yoshlarda assertiv xulq shakllanmaganligi, virtual madaniyatga nisbatan mafkuraviy immunitet tarkib topmaganligi, axborot iste’moli madaniyati etarli darajada rivojlanmaganligi ularning turli axborotlar, g‘oyalar ta’siriga tushishida asosiy sabablar sifatida namoyon bo‘ladi. Bu borada yigit-qizlarni turli axborotlar ta’siridan himoyalashga qaratilgan chora-tadbirlar va tavsiyalarni ishlab chiqishda ijtimoiy-psixologik, individual-psixologik, yosh, jinsiy, hududiy, demografik, etnopsixologik xususiyatlarni inobatga olish zarurati yuzaga keladi. Bu xususiyatlar uzviy bog‘liq bo‘lib, yoshlik davriga xos psixologik shaxs xususiyatlarini bilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga yoshlarning mikro va makro muhit, ta’lim va tarbiya jarayonida nafaqat insonning bilim, ko‘nikma, malakalarini takomillashtirish, balki undagi assertivlik xususiyatlarini shakllantirish va rivojlantirishga ham e’tibor berilishi maqsadga muvofiqdir. SHu nuqtai nazardan, shaxsning ongini tarnsformatsiyasiga qaratilgan turli tahdidlarning mavjudligi sharoitida ularga munosib va o‘z vaqtida javob bera olishga qodir xulq shaklini tarkib toptirish va mazkur

Yoshlarning jamiyat uchun xavf tug‘diradigan hatti-harakatlarning amalga oshirilishlariga borishlari, ularning ijtimoiy qadriyatlar, oila, umume’tirof etilgan qonun va qoidalarga nisbatan hurmatni saqlab qolishlarini mustahkamlash muhim bo‘ladi.

Talabalarning yangilikka intiluvchanligi, zamon bilan hamohang holda bo‘lishlikka intilishlarini inobatga olsak, ularning axborot texnologiyalaridan foydalanishga qiziqishi yuqoridir. Biroq, ikkinchi tomondan yoshlarni ma’naviy etuk, barkamol bo‘lib shakllanish jarayonida axborotlar oqiminining salbiy tomonlari borligini ham nazardan qoldirmaslik zarurdir. Salbiy tomoni, axborotning sifatsizligi va uni belgilashda yoshlarda quyidagi ijtimoiy-psixologik xususiyatlar shakllanmagan ekanligidir:

- axborotning ishonchliligini baholay olmasligi;
- axborotni tarqatishning huquq va erkinliklari to‘g‘risida bilimlariga ega emasligi;
- internet tarmog‘ida odob-axloq qoidalariga muvofiq bo‘lmagan (parnografik, tajovuzkorona, jangari, qotillik ruhidagi va boshqa) axborot oqimlarni farqlamasligi;
- o‘zlarini virtual olam kishilaridek his qilishlari;

- turli xil dasturiy mahsulotlardan foydalanish jarayonida vujudga keladigan noxush holatlarning mavjudligi (isyonkorlik, jangarilik ruhi singdirilgan o‘yin dasturlaridan foydalanish jarayonida);
- texnika vositalaridan (audio, video, fotoapparatlar, telefon va hokazolar) to‘g‘ri maqsad yo‘lida foydalana olmasligi kabilarni ko‘rsatish mumkin.

Talaba - yoshlarning turli g‘oyaviy tahdidlar ta’siriga tushishiga sabab bo‘luvchi yuqorida qad etilgan ijtimoiy-psixologik omillarini aniqlashtirish, hayotiy qadriyatlarini tadqiq etish, ijtimoiy makon va axborot tahdidlari sharoitida virtual madaniyatni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik determinantlarni aniqlashtirish, zarur modelni ishlab chiqish va joriy etish muhim vazifa bo‘lib xizmat qiladi.

Yoshlik davriga xos psixologik o‘zgarishlar yosh davrlari psixologiyasining muhim yo‘nalishlaridan biri ekan, ushbu yosh davri xususiyatlarining tarkib topishi ko‘plab individual-psixologik va ijtimoiy omillarga bog‘liqdir.

Talaba-yoshlarning mazkur masalada yoshiga ta’sir ko‘rsatadigan muammolarini o‘rganish eng dolzarb masalalardan bo‘lib, u quyidagi bir qator jihatlarni o‘z ichiga oladi: yoshlar ijtimoiy reallik sifatida, yosh bilan bog‘liq psixologik xususiyatlar, ijtimoiylashtirish modellari, tarbiya va talim berishning sotsiologik muammolari, hayotiy qadriyatlariga ta’sir etadigan bir qator omillar orasida axborot oqimining jadal suratlari yoshlarning ijtimoiy yo‘nalishlariga, an’anaviy qadriyatlarni qayta baholashga tasir qilmasdan qolmadi. YOshlarning manaviy dunyosi qaror topishi nafaqat yosh avlodning, balki butun mamlakatning hayoti uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Qatiy hayotiy yo‘nalish va o‘z hayotiy strategiyalarini ishlab chiqish - bu murakkab zamonaviy dunyoda yoshlar moslashuvining zarur shartlaridir.

Talabalar virtual madaniyatini shakllantirishda, ijtimoiy-psixologik makonni autent baholashning assertiv xulqqa ta’siri bo‘yicha olib borilgan tadqiqod “virtual madaniyat” tushunchasi, mazmun - mohiyati, uni keltirib chiqaruvchi omillarni aniqlash, “virtual madaniyat”ning ijtimoiy-ma’naviy hayotda namoyon bo‘lish shakllarini, hodisalarini o‘rganish, “virtual madaniyat”ni yoshlar orasida tarqalish sabablarini, ta’sirini tadqiq etishni o‘z oldiga maqsad qilgan.

Shaxsning har qanday ma’lumotlarni o‘ziga qabul qilishi va xulqida namoyon bo‘lishi shu to‘rtta baholash mezonlari – shkalalariga asoslanadi.

Talabalarning psixik holatlarini baholanishida bu shkalalar quyidagi kategoriyalarga bo‘lingan:

Bezovtalik - insonning bezovtalik holatlarni qisman va jadal kechishiga moyilligini, shuningdek, uning quyi chegarada namoyon bo‘lishini ifodalovchi individual psixik xususiyati. Bu erda bezovtalikning kechishini noxushliklar, xavfni oldindan sezish yoki shunday tuyulishi bilan bog‘liq emotsional diskomfortlik tushuniladi.

Frustratsiya - xohish-istak va ehtiyojlarni qondirishdagi omadsizliklarni chaqiruvchi psixik holat.

U insonda ko‘ngil sovish, g‘azablanish, bezovtalanish, umidsizlik va boshqa salbiy kechinmalar sifatida namoyon bo‘ladi.

Agressivlik - insonning boshqa kishilarga, atrof-olamga nisbatan munosabatiga ko‘ra adovatlarining sun’iy va ob’ektiv sharoitlar bilan vujudga kelmagan ko‘rinishi.

Insonlar va atrof-olamning ziyon etkazuvchi, noxushliklarni keltirib chiqaruvchi tendensiyalarda namoyon bo‘ladi.

Rigidlik - sub’ekt faoliyatini qayta o‘zgartirish talab etilganda o‘zgartirishga qiynalishi tushuniladi. Plastiklik rigidlikka teskari shaxs xususiyati hisoblanadi.

Talabaning ta’lim olish jarayoni murakkab, ijodiy izlanishni taqazo etadigan, zo‘riqishlardan xoli bo‘lmagan jarayon ekanligi tufayli ularning psixik holati va psixologik kayfiyatida turli o‘zgarishlar ro‘y beradi. Ayniqsa, axborot oqimi ko‘paygan sharoitda har bir ma’lumotga nisbatan tushunish, uni qabul qilish, uni xotirada saqlab qolish va kerak paytda, qayta tiklash bosqichlari bugungi kun talabasi oldiga katta talablarni qo‘yadi.

Natijada uning ruhiy holatlarida keskin ravishda bezovtalik, agressivlik, frustratsiya va ayrim ma’lumotlarni qabul qilishda rigidlik namoyon bo‘ladi.
Mamlakat rivojiga xizmat qiluvchi, uning moddiy va ma’naviy qadriyatlariga hurmat nazari bilan qarovchi va uni targ‘ib qiluvchi fidoyi yoshlarni tarbiyalashda ijtimoiy sohasida faoliyat ko‘rsatuvchi mutaxassis hamda ota-onalar eng asosiy lokomotiv bo‘lishi asosiy masala bo‘lsa-da, lekin ular ongida turli o‘zgarishlarni yuzaga kelishida “virtual madaniyat” va ijtimoiy makon asosiy omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Жабборов Х.Х. Мафкуравий иммунитет шаклланишининг психологик омиллари. Замонавий психология: муаммолар ва истиқболлар. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари – Тошкент, 2021
2.Облоқулов Ж.Ж. Ахборот глобаллашуви жараёнида ўспиринларда психологик ҳимоя механизмини шакллантириш – долзарб вазифа // Бола ва замон. – Т.: 2019.
3.Отамуратов С. Глобаллашув ва миллат. – Т.: “Янги аср авлоди”, 2008.